

PUBLITSISTIKA

*Oqqulova Nuriniso Zokir qizi**Alisher Navoiy nomidagi Toshkent davlat O'zbek tili va adabiyoti universiteti
O'zbek tili va adabiyot ta'lim fakulteti 4-kurs talabasi*

Annotatsiya: Ushbu maqolada ona tili fanida o'rganiladigan publitsistika haqida umumiy ma'lumotlar berildi.

Kalit so'zlar: publitsistika, fan, san'at, pyesa, "Turkiston viloyatining gazetisi", A.Navoiy

KIRISH

Publitsistika (lotincha: publicus - ijtimoiy) — davrning ijtimoiy-siyosiy va boshqa dolzarb masalalariga bag'ishlangan adabiy ijod turi. Publitsistikaning vazifasi ijtimoiy fikr uyg'otish va uni shakllantirish, ma'lum maqsadga yo'naltirish, hujjatli fakt, ma'lumotlar asosida voqelik manzarasini yaratishdan iborat. Hozirgi zamon ijtimoiy hayoti, unga aloqador o'tmish va kelajak faktlari publitsistikaning predmetidir. Hayotda ijtimoiy faoliyat, ong-qarashlarning salmog'i ortgan sari publitsistikaning, ya'ni ijodkorning voqelikka faol aralashuvi, fikrni bevosita oshkora, dangal ifodalash tamoyili ham oshdi. Publitsistika fan, san'at, adabiyot asarlari tarkibiga tobora ko'proq kirib bormoqda. Publitsistik roman, pyesa, kino asarlari paydo bo'lmoqda.

ASOSIY QISM

Voqelik faktlarini mantiqiy va obrazli umumlashtirib ifodalovchi maqola va boshqa yirik asarlarga emas, balki matbuot janrlarining hammasi ham Publitsistikaga kiradi. Publitsistika mavzu xususiyatlari jihatidan falsafiy-siyosiy, iqtisodiy, ma'naviy-axloqiy, adabiy, tanqidiy; uslub jihatidan bahs-munozarali, tashviqot-targ'ibot, tanqidiy-tahliliy, hajviy ko'rinishlarga ega. Publitsistik janr jihatidan voqeyi-informatsion (xabar, reportaj, hisobot), tahliliy (maqola), badiiy-publitsistik (ocherk, felyeton, pamflet, yozuvchi maqolasi) turlarga bo'linadi. Publitsistik hayot faktlarini chuqur taxlil va tadqiq etish, ya'ni ijtimoiy publitsistik tadqiqot orqali voqelikni kashf etadi. Shu jihatdan u ijtimoiy fanga yaqinlashadi. Publitsistik ilmiy-nazariy xususiyatlarga ega bo'lishi, u yoki bu fan masalalarini publitsistik maqola tarzida talqin va tashviq etishi mumkin. Publitsistikaning shakli, ichki tuzilishi mantiqiy tafakkur va obrazlilikning o'zaro birikuvidan iborat. Publitsistika janrida obraz o'ziga xos me'yorda qo'llanadi. Publitsistik shaxsiyati shoir shaxsiyati singari o'zining boy ichki dunyosi, nuqtai nazari bilan namoyon bo'ladi.

O'rta Osiyo xalqlari tarixida publitsistika ancha qadimiydir. Publitsistika xususiyatlari "Qobusnoma"da yaqqol ko'zga tashlanadi. Navoiyning "Majolis un-nafois", "Munshaot", "Mahbub ul-qulub" asarlarida publitsistikaning tugal xususiyatlari uchraydi. Navoiyning Abdurahmon Jomiy, Pahlavon Muhammad, Sayid

Hasan Ardasher va boshqa haqidagi adabiy portretlarini publitsistik ocherklar deb atash mumkin. Navoiy nasriy asarlarini chuqur tadqiq etish uni o'zbek badiiy Publitsistikasining asoschisi, deb atashga imkon beradi. Publitsistik xususiyat o'zbek mumtoz adabiyoti asarlari tarkibiga ham singib ketgan. O'zbekistonda ijtimoiy hayotga doir dastlabki publitsistik maqolalar "Turkiston viloyatining gazetasi" sahifalarida chop etilgan. Biroq milliy uyg'onish (jadidchilik harakati)ning kuchayishi natijasida yuzaga kelgan milliy matbuot o'sha davrdagi jamiyatning kamchilik va illatlarini ochiq-oshkora bayon etgan, hatto xalqaro hayotga oid muammolarni tezkor sharhlaganligi bilan ham qadrlidir. Ayniqsa, bunday maqolalar "Taraqqiy" gazetasidan boshlab keng ko'lamda ko'rinish boshlaydi. I. Obidiy, M. Behbudiy, Fitrat, Cho'lpon, U. Xo'jayev, A. Avloniy, H. Muin, M. Abdurashidxonov, S. Ajziy va boshqa hurfikr jadid ziyolilari qalamiga mansub o'lka va xalqaro maydondagi ijtimoiy-siyosiy, fan va ta'lim, madaniyat va san'at, milliy siyosat va boshqa masalalarga bag'ishlangan publitsistik maqolalar "Shuhrat", "Xurshid", "Osiyo", "Sadoi Turkiston", "Sadoi Farg'ona", "Najot", "Turon", "Hurriyat", "Yurt" kabi gazeta va jurnal sahifalarida chop etilgan. Xususan, Beh-budiyning o'zi tomonidan nashr etilgan va bosh muharrirlik qilgan "Samarqand" gazetasi hamda "Oyna" jurnalida chop qilingan maqolalari o'sha davr jamoatchiligi tomonidan zo'r qiziqish bilan qarshilangan ("Sayohat xotiralari", "Til masalasi", "Bizni kemirguvchi illatlar", "Ehtiyoji millat" va boshqalar). 90-yillardan so'ng o'zbek milliy jurnalistikasida ham o'ziga xos o'zgarishlar kuzatildi. An'anaviy sharhlash jurnalistikasi o'rniga yangiliklar jurnalistikasi paydo bo'ldi. Natijada publitsistik janrlar axborot janrlariga ko'proq o'rin bera boshladi. Publitsistika keyingi yillarda yuqori bosqichga ko'tarildi. Ozod Sharofiddinov, O'tkir Hoshimov, Ibrohim G'afurov, Naim Karimov, Xurshid Do'stmuhammad, Erkin A'zam, Sultonmurod Olim va boshqa o'zlarining dolzarb publitsistik maqolalari bilan o'zbek publitsistikasiga munosib hissa qo'shib kelmoqdalar. Publitsistikaning yozma va og'zaki shakllaridan tashqari grafik-tasvir (plakat, karikatura va boshqalar), fotokinematografik (hujjatli kino), teatr-dramatik (agitbrigada va boshqalar) shakllari ham bor.

Yuqorida ta'kidlaganimizdek, keng qamrovli ilm, fan-texnika yutuqlari, obodonchilik, ta'lim, iqtisodiy, ijtimoiy-siyosiy tizimdagi o'zgarishlarni o'zida aks ettirgan badiiy, tahliliy, publitsistik maqolalar ko'proq berilsa, bundan OAV obro'si ham, saviyasi ham ortgan bo'lardi. Jurnalistikani baland-past tog' tizmalariga, publitsistikani eng baland cho'qqiga qiyoslashadi. Shunday ekan, nafaqat bugungi hayotimizda kelajakda ham bunday maqolalar o'z ahamiyatini yo'qotmaydi. Bir kun kelib orqaga nazar tashlaydigan bo'lsak, chuvalashib qolgan o'rgimchak to'ri yoki zamondan olib ketgan zangori ekran emas, garchi yillar shamoli sarg'aytirgan bo'lsa-da, davrning tafti sezilib turgan matbuotning sahifalarigina ko'zga tashlanadi. Ularda aks etgan publitsistik asarlar bugungi ijtimoiy hayotimiz, erishilgan yutuqlar,

yuzaga chiqqan kamchiliklar, xalqimiz ruhi, mamlakatimiz shukuhi to'g'risida kelajak avlodlarga so'zlab beradi. Shu sababli, xalq dardi, quvonchi, o'y-fikrlarini ifoda etgan asarlar yozish chin ijodkorning jamiyat va kelajak oldidagi burchi, vazifasidir. Zero, "chin asarlar makon va zamon tanlamaydi".

XULOSA VA MUNOZARALAR

Xulosa o'rnida shuni aytish joizki, publitsistika (lot: "ijtimoiy") lug'aviy ma'nosidan ham ko'rinib turibdiki, davrning ijtimoiy, siyosiy va boshqa dolzarb masalalariga bag'ishlangan adabiy ijod turidir. Unda publitsist biron bir voqea yoki mavjud muammo yuzasidan aniq fikrini aytadi. O'z uslubida mahoratini ishga solib, mushtariylarning hissiyotiga ta'sir etadi, yoki ongini qitiqlab, mavzu borasida bosh qotirishga chorlaydi. Uning asosiy vazifasi ijtimoiy hayotimizdagi voqea-hodisalarga nisbatan jamoatchilikda fikr uyg'otish tasavvurni yuzaga chiqarishdir. Bir qaraganda publitsistika taroziga ham o'xshaydi — uning bir pallasida badiiy adabiyot ikkinchisida jurnalistika turadi. Badiiy publitsistik janrlar — ocherk, esse, feleton pamfletlarda badiiy adabiyot unsurlari ko'zga tashlanadi. Ularda Obrazlilikka asoslanib, o'xshatish, mubolag'a, sifatlash kabi badiiy vositalardan foydalaniladi. Tahliliy maqola, siyosiy sharhlarda fakt, dalil, tahlil kabi jurnalistik nuqtai nazar ko'proq namoyon bo'ladi. Ammo ikki holatda ham badiiy adabiyot yoki jurnalistik qarashlardan butunlay yiroqlashilmaydi, ana shu jihati bilan bunday ijod namunalarini adabiyot va jurnalistikani bog'lab turuvchi oltin ko'priikka qiyoslashadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Tog'ayev O., Publitsistika janrlari, T., 1976;
2. Zohidov V. Y., Tanlangan asarlar, 3 j.li, T., 1976-78.
3. [O'zME](#). Birinchi jild. Toshkent, 2000-yil